

УДК 930.2 : 929.51(379)

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1476684>

С. В. Мірошніченко

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ГЕНЕАЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІУМУ: ІСТОРІЯ РОДУ МАЛЬЧЕВСЬКИХ

У статті на прикладі історії роду Мальчевських досліджуються особливості генеалогічних пошуків родоводів основних станів слобожанського соціуму, окреслюється базове коло генеалогічних джерел і методика генеалогічного дослідження.

Ключові слова: генеалогічні дослідження, регіоналістика, біографістика

В статье на примере истории рода Мальчевских исследуются особенности генеалогических поисков родовых основных сословий слобожанского социума, очерчивается базовый круг генеалогических источников и методика генеалогического исследования.

Ключевые слова: генеалогические исследования, регионалистика, биографистика.

In article on the example of the history of the genus Malczewski deals with the peculiarities of genealogical research the pedigrees of the ground state of slobozhanske society, окреслюється base ring of genealogical sources and methods of genealogical research.

Article based on the byway sectoral genealogical sources: revizsky fairy tales, metrics, spodnik paintings. Gradually investigated the evolution of the genus Malczewski amid sagallino development using standard techniques of genealogical research.

Determined connection with other special and General historical subjects: heraldry, historical demography other, which gives the opportunity to create, in particular, and the demographic history of each family, their social mobility, in terms of transportaton and the development of multiculturalism becomes Slobodian special value.

Key words: genealogical research, regional studies, biographical researches.

Постановка проблеми й аналіз актуальних досліджень. Генеалогічні дослідження регіонального соціуму – напрям регіональної історії, який набуває все більшого розповсюдження, а відтак постійно видозмінюється. Професійні компетенції історика складають доволі широкий спектр необхідних знань, умінь і навичок, коло яких теж змінюється, піддаючись постійній трансформації.

У сфері генеалогічних досліджень останнім часом простежується загальна тенденція браку професійних розвідок, яких на порядок менше від аматорських. Певною мірою це можна пояснити інерційними процесами в історичній освіті ще з радянських часів, коли наголос робили на дослідженнях мікропроцесів, а мікроісторичні, регіональні дослідження були малоцікавими та другорядними.

Базовими джерелами щодо вивчення окремих родів слобожанського соціуму є офіційні загальнодержавні джерела (ревізські казки), церковні генеалогічні джерела (клірові відомості, метрики, сповідні розписи), що зберігаються у фондах Державного архіву Харківської області та Центрального державного історичного архіву Києва [3–9].

Метою статті є дослідження еволюції польського роду Мальчевських як прикладу генеалогічних пошуків та виявлення характерних особливостей генеалогічних розвідок регіонального соціуму.

Виклад основного матеріалу. Історія роду Мальчевських веде свій початок з містечка Мальчева Сандомирського воєводства у Малій Польщі. Від назви міста походить прізвище Мальчевських.

Мальчевські, як і переважна більшість предків польської шляхти, мали свій статус вже в XIII–XIV століттях, і початку їх роду ніхто не знає. Більшість представників роду Мальчевських отримували шляхетство як піддані короля польського і великого князя литовського, такого роду документи називалися нобілітаціями.

На сьогоднішній день відомо більше 30 гілок роду Мальчевських, які належать до п'яти різних гербів, а загальна кількість носіїв прізвища до сьогоднішнього дня становить понад 5000 осіб.

Відомості, поміщені в різних виданнях, де згадуються представники роду Мальчевських, мають характер згадок у зв'язку із зарахуванням до шляхетності (дворянства), із вказівкою року, коли це було підтверджено Королівським указом. Так, про родоначальника Мальчевських – Петра з міста Мальчева невідомо нічого, крім дати, коли він вперше згадується в літописних джерелах Сандомирського воєводства. Теж можна сказати і про його нащадків до самого кінця XVII століття.

Із найвідоміших представників роду Мальчевських слід назвати Катаржину Мальчевську, прозвану в народі Законниця, яка наприкінці XVII століття, будучи вдовою Францижки Чижевського, поріднилася з Мальчевськими і своєю діяльністю дозволила зайняти представникам роду Мальчевських високе становище в місті Штетині, де Мальчевські обіймали громадські виборні посади до кінця XVIII століття. А за її кошти було засновано Колегіум у місті Сандомирі.

Із тих, хто найчастіше згадується в літописах у зв'язку з військовими подіями, можна зустріти в XVII столітті стольника Перемишльського Франтішека Мальчевського з дружиною Барбарою Островською, а в XVIII столітті полковника польських військ коронних Павла Мальчевського.

Після розділів Речі Посполитої та наполеонівських воєн польське дворянство опинилося у підданстві трьох абсолютистських режимів. Почалася посиленна германізація та русифікація окупованих польських земель [1, с. 12].

Багато шляхетських родів у XVIII столітті втратили шляхетські права, чимало шляхетських родів чи їх гілок встигли перетворитися на церковні, представники яких спадково обіймали певні парафіяльні посади (від настоятеля до церковного сторожа включно) [2, с. 345].

Значна частина Мальчевських у XVIII ст. переселялись на постійне місце служби на Волині, а пізніше ставали підданими Російської імперії, проживаючи в Києві. І хоча перехід у православ'я був досить рідкісним явищем для представників цього роду, проте це не стало випадковістю для представників Мальчевських, які осіли в Харківській

губернії. Коли до Києва у середині XVIII ст. переселився з Волинського воєводства Ігнатій Антонович Мальчевський, він одружився другим шлюбом на дочці російського спадкового дворянина Антоніні Дуніній і ще до вінчання прийняв православ'я. Однак його сини від першої дружини залишилися в католицтві, бо до цього моменту були вже у зрілому віці. Тільки молодший Григорій, який закінчив Київську духовну академію, був православного віросповідання [3].

Григорій Ігнатович Мальчевський закінчив Київську духовну академію вже після смерті своєї матері та батька. Не маючи ні достатніх коштів, ні заступництва, змушений був скористатися родинними зв'язками для переходу на службу священиком сл. Лихачівка Охтирського слобідського козацького полку. На цьому місці він прослужив понад 20 років. Його дружина Анна походила із слобожанського старшинського роду Нахімових, що дозволило Григорію Мальчевському закріпитися серед місцевих священнослужителів і знаті. Однак не вистачало головного – маєтку.

Недалеко від Лихачівки розташовувалася с. Любівка, яка належала раніше до того ж Охтирського полку, а після – до Богодухівського повіту Слобідсько-Української (з 1836 року Харківської) губернії. Любівка була заснована переселенцями з Волині, які також мали відношення до польської шляхти – Любинськими, які були Мальчевским далекими родичами. Саме завдяки Любинським Григорій Мальчевський отримав місце священика в Слобідській Україні.

Практично з моменту приходу в Слобідську Україну і до подій 1917 року Любинські були священно- і церковнослужителями у Слобідсько-Українській (Харківській) єпархії. До кінця XVIII ст. вони мали (як засновники села) у Любівці значних розмірів маєтки, які завжди ставали предметом заздрості навколишніх жителів із числа козацької старшини, а пізніше місцевого дворянства. Священик сл. Любівка Юхим Тимофійович Любинський маючи доньку Варвару (1775 р.) оголосив про те, що в якості приданого за нею буде віддана половина його маєтку в Любівці, і в повній мірі відчув увагу навколишніх женихів. Більшості Любинський відмовляв з різних причин

– їх бідності, розпусти, пияцтва тощо. Однак це призвело тільки до погіршення ситуації: коли Юхим Любинський перебував у відлучці, один із сусідів, який проживав у сл. Любівці – значковий товариш Петро Кулешов звабив Варвару, з допомогою священика Успенської церкви сл. Рублівка Стефана Божановського відвіз Варвару в сусіднє Катеринославське намісництво. Вони переїжджали з селища в селище, де він намагався знайти священика для вінчання з Варварою. Однак жоден священнослужитель не погодився вінчати невідому дівчину. Тоді він повернувся з Варварою в Любівку, де повернув її батькам, сподіваючись після цього вояжу, а отже і ганьби для Варвари, дістати її в дружини без особливих проблем [4].

Але так сталося, що ситуацією скористалися Мальчевські, які не могли до цього претендувати на руку Варвари через свою бідність. Григорій Мальчевський, дізнавшись про події, приїхав до Любівки, прийшов до матері Варвари і запропонував поки не пізно повінчати свого сина Івана (1773 р.), який на той час навчався в Харківському Колегіумі, і Варвару, тим самим врятувати її від ганебного весілля з Петром Кулешовим. Мати Варвари навіть у відсутність чоловіка швидко вхопилася за цю можливість врятувати честь і свою і дочки, і 20 травня 1792 р. священик Григорій Мальчевський повінчав свого сина Івана і дочку священика Варвару Юхимівну Любенську.

Дізнавшись про одруження Варвари значковий товариш Петро Кулешов тут же кинувся писати доноси та скарги в Білгородську духовну консисторію і Харківському намісникові. Серед іншого він писав, що вінчали Варвару насильно, без її згоди, очевидно розраховуючи на те, що за час «подорожі» вона могла перейнятися до нього любовними почуттями і під час слідства підтвердити його слова і її шлюб визнають недійсним. Однак слідство, яке проводив місцевий благочинний священик, не виявило ніяких проблем із вінчанням Варвари, та й сама вона зізналася, що пішла під вінець з Іваном Мальчевским добровільно. Єдиним, хто постраждав за час слідства, став батько нареченого – священик Григорій Мальчевський, який не мав права самотійно вінча-

ти свого власного сина. За це він був покараний, здійснивши в Краснокутському соборі 500 поклонів.

Іван Григорович Мальчевський, закінчивши Харківський Колегіум по класу риторики, після смерті батька свого з 7 червня 1795 року за указом Преосвященного єпископа Белгородського Феоктиста заступив на його посаду священника у Миколаївській церкві сл. Лихачевка Богодухівського повіту. А після смерті тестя Т. Е. Любинського він був за власним прохання переведений священником до Покровської церкви сл. Любівка з 15 квітня 1801 року. Це було пов'язано насамперед з тим, що в Любівці розташовувався маєток, який відійшов за дружиною як посаг [5].

Маєток у Любівці складався із 300 десятин ріллі, майже 1000 десятин сінокосів, 230 десятин соснового лісу і значних розмірів фруктового саду. Після смерті батька дружини до Мальчевських відходить його житловий будинок, розташований майже в центрі села, поруч із храмом і фруктовим садом. Незважаючи на те, що будинок був старий і дерев'яний, він був побудований із міцного дубового дерева гарними майстрами. Найімовірніше, його будував ще в 1730-ті роки Тимофій Хомич Любенський. У маєтку розташовувався також невеликий винокурний завод, водяний млин на два постави із сукновальнею, а також селітряний завод. Усе це приносило на 1804 р. понад 6000 рублів доходу. І коли В. Р. Мальчевський заповнював клірові відомості про священно-церковнослужителів свого храму, то свій достаток явно применшував, написавши: «хорошого достатку».

Із 1806 року по 1813 рік І. Р. Мальчевський був Благочинним священником Краснокутського округу, однак після незаконного вінчання 10-річного сироти на вдові він був оштрафований і позбавлений звання Благочинного.

Характер у В. Р. Мальчевського був кепський, будучи міцної статури, він практично будь-який спір вигравав з допомогою кулаків. Навколишні дворяни і священники вже не поспішали вступати з ним у суперечку, а от мало знайомі з ним люди страждали від його кулаків найчастіше. В архіві Харківської духовної консисторії зберегло-

ся чимало документів, у яких відображені скарги на В. Р. Мальчевського.

Так у 1813 р. В. Р. Мальчевський побив з невідомої причини Рильського купця Фому Кузичкіна. Як писав у своєму проханні Ф. Кузичкін, священник Мальчевський заподіяв йому «боєм і лайкою тяжкої образи, безчестя, каліцтва і бойових знаків». Справа розглядалася в Богодухівському повітовому суді, але оскільки на чотири засідання суду ні Фома Кузичкін, ні його адвокат не з'явилися, то і суд розглядати справу перестав [6].

Часті скарги на В. Р. Мальчевського призвели до того, що за рішенням Харківської духовної консисторії він на кілька місяців був усунутий від можливості здійснювати мирські треби і в Любівку був присланий інший священник, Іоанн Цибулевський. Зазначалося, що Мальчевський ставився до нього неприхильно весь час із моменту прибуття Цибулевського до Любівки. Назрівав відкритий конфлікт, тим більше, що на боці Мальчевського опинилися практично всі парафіяни з числа військових обивателів. А обиватель Іван Бондаренко, в будинку якого квартирував Цибульський 25 вересня 1813 р. навіть хотів викинути речі священника на вулицю, позбавивши його житла, і тільки заступництво отамана с. Любівки зупинило цю дію. Але Цибульському все одно довелося піти самотійно на квартиру, запропоновану парафіянами, будинок же виявився взагалі не придатним для житла. У момент переїзду в інше житло із шинку приїхав верхи на коні в одному короткому кожусі Іван Мальчевський і став кричати на парафіян, щоб вони Цибульського зовсім позбавили квартири. А звертаючись до Цибульського кричав: «Для чого ти сучий син, щеня тут живеш, звідси тебе дубинами виженуть» і намагався вдарити його списом. Прихистив ж Цибульського у себе родич В. Мальчевського – дячок Захарій Любинський, якому було чого бути незадоволеним своїм родичем, адже він позбавив його законного місця священника після смерті батька, більшу частину маєтку і будинок залишив собі [7].

Рішення спору між Мальчевським і Цибульським розглядалося в Богодухівському духовному правлінні, однак оскільки

Іоанн Мальчевський переїхав служити до Миколаївської церкви в с. Влезки Лебединського повіту, то і справу було припинено. Незважаючи на те, що довелося виїхати із села, де розташовувався маєток, Мальчевський анітрохи не втратив, бо у Влезках був дуже добра парафія, яка суттєво збільшувала його доходи як священика. Він служив у Влезках більше 17 років, на старості переїхав жити в Любівку, вже з іншою дружиною дворянського походження, ім'я якої поки знайти не вдалося. Від цього другого шлюбу був у них єдиний син Михайло. Подальша доля Івана Мальчевського не відома, бо інших відомостей про його життя в архівах знайти не вдалося.

Із дітей Івана Мальчевського відомі: Марія 1793 року народження, Семен 1794 року народження, Юхим 1800 року народження, Стефанида 1810 року народження, Михайло 1824 року народження [8].

Долі дочок Івана Мальчевського простежити в даному дослідженні не вдалося, а ось сини його залишили помітний слід в історії Російської держави.

Семен Іванович Мальчевський вступив до Харківського Колегіуму й успішно вчився в ньому, але після початку Вітчизняної війни 1812 року він написав прохання Харківському губернатору Івану Івановичу Бахтіну з проханням про зарахування його в ратники ополчення по боротьбі з Наполеоном. Він служив ратником майже два роки, поки в 1814 р. ополчення не було ліквідовано, але незважаючи на можливість повернутися до колишнього свого звання і продовження навчання в Колегіумі, С. В. Мальчевський попросив залишити його на військовій службі. Будучи дворянином за походженням, він був зарахований до Чугуївського уланського полку юнкером, а пізніше переведений у Польський уланський полк, з яким брав участь у Російсько-турецькій війні 1829–1830 років. Був нагороджений орденом «Св. Володимира» IV ступеня, орденами «Св. Анни» II і III ступенів, а також золотою зброєю з написом «За хоробрість». У 1838 році він після важкого поранення, отриманого в боях з горцями вийшов у відставку в чині підполковника і повернувся до Любівки. Похований в огорожі Покровської церкви [9].

Єфрем Іванович Мальчевський закінчив Харківський Колегіум до класу риторики, служив священиком у Харківській єпархії. Михайло Іванович Мальчевський, закінчивши Харківську Духовну семінарію з відзнакою, не став служити по духовному відомству, а продовжив навчання в Імператорському харківському університеті на юридичному факультеті. Доля привела його на службу в Міністерство Юстиції, проживаючи в Санкт-Петербурзі він зміг зібрати досить велику суму грошей, оскільки по виході у відставку в чині дійсного статського радника (цивільний чин генерал-майора), він, повернувшись до Любівки, затіяв перебудову маєтку, яка обійшлася йому майже 60 000 рублів сріблом.

Із дітей Михайла Івановича найбільш відомим був син Олексій 1870 року народження, який отримавши освіту в Імператорському харківському університеті, також як і батько на юридичному факультеті, і поступив на службу в Херсонський повітовий суд, і продовжував службу в інших установах Херсонської губернії. В кінці XIX ст. Олексій Михайлович Мальчевський був прийнятий управителем в Ушкальську дачу Грушинського лісництва маєтку Його Імператорської Високості Великого Князя Миколи Михайловича (Херсонська губернія).

При будівництві нової церкви в Грушівці він познайомився з підрядником будівельних робіт Едуардом Йосиповичем Левич, а після його смерті став разом зі службовцем маєтку Великого Князя – Клеопатрою фон Бутлер, опікуном над його дочкою Анастасією. Після її повноліття А. М. Мальчевський одружився з Анастасією.

Через несподівану смерть матері Дарини Іванівни і викликану цим хворобу батька О. М. Мальчевський був змушений повернутися до Любівки. Деякий час служив у Краснокутські дільниці мировим посередником. Після подій 1917 р. маєток у Любівці було відібрано, а в 1937 році був засланий в Архангельську область, де він і помер. Його дружина і діти проживали в сел. Слатино під Харковом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз основних етапів еволюції роду Мальчевських, вихідців із польської шляхти, які, як і сотні ін-

ших шляхетних родів, втратили титул і дворянські привілеї, дає змогу долучитися до цікавого пошуку свого коріння, розширюючи межі і створюючи зріз мікросоціуму, в якому існували і який формував психо-ментальні особливості наших предків.

У подальшому перспективним напрямом даного дослідження може бути розробка чіткої методології генеалогічних досліджень основних соціальних станів слобожанського соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукомський В.К., Модзалевський В.Л. Малоросійський гербовник / В.К. Лукомський, В.Л. Модзалевський – К., 1994. – 214 с.
2. Чернецький Е. Легітимована правобережна шляхта (початок XVIII – середина XIX ст. / Е. Чернецький. – Біла Церква. – 2006. – 240 с.
3. Центральний державний історичний архів Києва (далі ЦДІАК). – Ф. 481, оп. 1, од.зб. 276. – Арк. 109 зв. – 110.

4. ЦДІАК. – Ф. 2009, оп. 1, од.зб. 2484. – Арк. 1-40.
5. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). – Ф. 40, оп. 110, од.зб. 1049. – Арк. 97 зв. – 98.
6. ДАХО – Ф. 40, оп. 10, од.зб. 2027. – Арк. 1-7.
7. ДАХО – Ф. 40, оп. 11, од.зб. 1765. – Арк. 1-7.
8. ДАХО – Ф. 40, оп. 107, од.зб. 123. – Арк. 134-135.
9. ДАХО – Ф. 40, оп. 11, од.зб. 176. – Арк. 1-10.

REFERENCES

1. Lukoms'kij V.K., Modzalevs'kij V.L. Malorossiiskij gerbovnik / V.K. Lukoms'kij, V.L. Modzalevs'kij – K., 1994. – 214 s.
2. Chernecz'kyj E. Legy'ty'movana pravoberezhna shlyaxta (pochatok XVIII – seredy'na XIX st. / E. Chernecz'kyj. – Bila Cerkva. – 2006. – 240 s.
3. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arxiv Ky'eva (dali CzDI AK). – F. 481, op. 1, od.zb. 276. – Ark. 109 zv. – 110.

4. CzDI AK. – F. 2009, op. 1, od.zb. 2484. – Ark. 1-40.
5. Derzhavnyj arxiv Xarkivs'koyi oblasti (dali DAXO). – F. 40, op. 110, od.zb. 1049. – Ark. 97 zv. – 98.
6. DAXO – F. 40, op. 10, od.zb. 2027. – Ark. 1-7.
7. DAXO – F. 40, op. 11, od.zb. 1765. – Ark. 1-7.
8. DAXO – F. 40, op. 107, od.zb. 123. – Ark. 134-135.
9. DAXO – F. 40, op. 11, od.zb. 176. – Ark. 1-10.